

Barbara Hołub

Kulturowe oblicza alkoholu – przemiany funkcji i przedstawień

Acta Humana nr 6, 237-240

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr **Barbara Hołub**

UMCS Lublin

e-mail: bholub@rocketmail.com

Kulturowe oblicza alkoholu – przemiany funkcji i przedstawień

Już od dawna w środowisku naukowców i badaczy była dostrzegana potrzeba zainteresowania się problematyką kulturowego znaczenia napojów alkoholowych, dlatego organizatorzy konferencji „Oblicza alkoholu w kulturze elit od średniowiecza do współczesności” – Zakład Historii Kultury Instytutu Kulturoznawstwa UMCS i Sekcja Kulturoznawcza Koła Naukowego Doktorantów Wydziału Humanistycznego UMCS – wystąpili z propozycją wspólnej szerokiej humanistycznej refleksji nad kulturowym znaczeniem trunków. Konferencja odbyła się 24 października 2014 roku i cieszyła się zainteresowaniem specjalistów reprezentujących różne dyscypliny naukowe.

Referaty przedstawione na sesji ukazały panoramę możliwych analiz tego tematu w wielostronnym ujęciu. Pod względem merytorycznym obejmowały one studia historyczne, filozoficzne, literaturoznawcze, etnologiczne i językoznawcze. Każda perspektywa badawcza wyznaczała szeroki krąg konotacji, co zaowocowało bogactwem tematycznym i różnorodnym definiowaniem semantyki i pragmatyki trunków przez badaczy z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Konferencja wprawdzie nie aspirowała do holistycznego przedstawienia alkoholu jako zjawiska kulturowego, jednak była inspirującą propozycją multidyscyplinarnego spojrzenia na jego rolę w kulturze. Stąd też jak najbardziej słuszny wydaje się tytuł spotkania: „Oblicza alkoholu”.

Wystąpienia (podzielone na pięć sesji) były uszeregowane według klucza tematycznego. Sesja plenarna oscylowała wokół problematyki filozoficznej, sesje I i III dotyczyły dziejów kultury, a II i IV były skoncentrowane wokół zagadnień kultury współczesnej.

Dyskusję zainicjował dr hab. Marcin Zdrenka (UKM) referatem *Filozofia jako pijaństwo*. Motywem przewodnim jego wystąpienia nie było pytanie, „dlaczego pijacy filozofują?”, lecz „dlaczego filozofowie piją?”. Odpowiedzi na nie poszuki-

wał także mgr Piotr Wróblewski (UZ), który w oparciu o ontologię, epistemologię i estetykę wina oraz filozofię kultury nakreślił cywilizacyjne znaczenie „filozofii wina”.

Filozoficzne ujęcie kategorii alkoholu jako zjawiska kulturowego stanowiło tylko jedną z perspektyw przedstawiania zagadnienia. W panoramie analiz jego kulturowej roli dość liczne były referaty omawiające to zagadnienie w ujęciu historycznym. Wystąpienia historyków kultury z sesji II i IV zostały uszeregowane chronologicznie i oscyływały wokół trzech problemów badawczych: nadużywanie alkoholu, władza a alkohol oraz inne zastosowania trunków.

Kategoria nadużyć alkoholowych cieszyła się największym powodzeniem. Dr Małgorzata Chudzikowska-Wołoszyn (UWM), analizując wczesnośredniowieczne źródła, odniosła się do problemu nadużywania alkoholu przez elity państwa w epoce merowińskiej i karolińskiej. Istotny wkład do poznania postaw społecznych ludzi Kościoła w średniowieczu wobec powszechnego opilstwa stanowiły refleksje dr hab. prof. nadzw. Roberta Bubczyka (UMCS). Według referenta postawa średniowiecznego duchowieństwa z terenów Państwa Polskiego wobec alkoholu miała ścisły związek z symboliką wina w religii chrześcijańskiej, dlatego jego nadużywanie zostało napiętnowane już w Ewangeliach. Istotny przyczynek do poznania różnych stereotypów o Polsce i Litwie stanowiło wystąpienie dr Małgorzaty Trzeciak (UW), która skoncentrowała się na bogatym obrazie nadużywania alkoholu w Koronie i na Litwie, jaki zapisali Włosi podróżujący przez Rzeczpospolitą Obojga Narodów w II połowie XVII wieku. Następna prelegentka, mgr Aleksandra Modlińska (AJD), odniosła się do obiegowego sądu dotyczącego „mitologicznej obyczajowości bachicznej” doby saskiej, ukazując, że rodowodu tzw. picia po polsku należy poszukiwać jeszcze w okresie przed panowaniem Wettinów.

Referaty skupione wokół zagadnienia władzy dotyczyły głównie kwestii polityczno-społecznych. Dr hab. prof. nadzw. Agnieszka Teterycz-Puzio (AP Słupsk) udowodniła tezę, że trunki niejednokrotnie ułatwiały podejmowanie ważnych decyzji natury politycznej czy fundacyjnej. Z kolei analiza dokonana przez dr Beatę Stylichlik-Surowiak (UŚ) humanizowała historyczną wiedzę, jaką posiadamy o osobach związanych z grupą nazywaną Rzeczpospolitą Babińską¹, a więc odgrywających ważne role w życiu społecznym i politycznym Polski XVI–XVII wieku. W postaciach tych, dzięki badaczce, można ujrzeć przedstawicieli wesołej kompanii, która

¹ Rzeczpospolita Babińska to szlachecka grupa towarzysko-literacka zajmująca się żartobliwą twórczością literacką. Założyli ją w roku 1557 lub 1568 Piotr Kaszowski (sędzia i poseł lubelski) i Stanisław Pszonka (dziedzic Babina). Babińczycy pozostawili po sobie obszerne zapiski pisane zarówno wierszem, jak i prozą, informujące o spotkaniach. Do naszych czasów dotrwała jedynie część spośród nich obejmująca lata 1601–1677. Zob. A. Kuś, *Rzeczpospolita Babińska. Królestwo na opak?*, [w:] *Dawne elity. Słowo i gest*, red. J. Olko, J. Axer, Warszawa 2005, s. 202–203.

przy alkoholu umiała sobie czas wymyślaniem krotoczwil. Z kolei lic. Ewelina Sikora (UAM) w swoim wystąpieniu zajęła się analizą sukcesu, jaki w Europie odniosło węgierskie wino z Gór Tokajskich. Według autorki to właśnie z karierami politycznymi przedstawicieli rodu Rakoczycy należy łączyć powszechną znajomość tego wina w Europie, ale też i uznanie dla jego walorów smakowych.

Wspólnym mianownikiem większości referatów były kwestie związane z nadużywaniem alkoholu. Na ich podstawie można zauważyć, że aż do XIX wieku alkoholizmu nie traktowano jako choroby, a wysiłki podejmowane np. przez duchownych, które dzisiaj zakwalifikowalibyśmy do działalności na rzecz szerzenia abstynencji, miały jedynie wpłynąć na bezpieczne spożywanie napojów alkoholowych. Należy również docenić ukazanie przez referentów innych „obliczy” trunków, w szczególności omówienia spożycia alkoholu traktowanego jako lekarstwo czy składnik potraw.

Kolejne dwie sesje poświęcone roli alkoholu w kulturze współczesnej odznaczały się różnorodnością tematów i założeń metodologicznych. Praktyki codziennej konsumpcji alkoholu w innej kulturze interesowały dr. Marcina Krawczuka (UW), który opowiedział o spożyciu wina, piwa i miodu pitnego w Etiopii. Za bardzo interesujące należy uznać wystąpienie literaturoznawcy mgr. Kamila Dźwiniela (UMK), pokazujące rolę alkoholu w twórczości śpiewających poetów. Autor poddał szczegółowej analizie wybrane piosenki poświęcone tematyce alkoholowej w twórczości Jacka Kaczmarskiego, Jana Wołka, Karela Kryla i Jaromíra Nohavicy. Referat zamykający sesję również dotyczył znaczenia alkoholu w doświadczaniu obcej kultury. Mgr Monika Pruszkowska (UMCS) zaprezentowała bardzo ciekawy opis występowania napojów alkoholowych we współczesnych polskich programach podróżniczych. Badaczka skupiła się na pokazaniu doświadczeń podróżników, którzy w swoich przekazach dzielą się z widzami zmysłowymi doznaniem płynącymi ze spożywania egzotycznych napitków. Podjęła także refleksję nad znaczeniem alkoholu jako artefaktu kulturowego, umożliwiającego „wejście” do obcej kultury.

Spośród wygłoszonych w tych dwu sesjach tekstów uwagę zwróciły referaty poświęcone analizie języka, jakim mówi się o spożywaniu alkoholu. Mgr Magdalena Tosik (UMK) skonfrontowała metafory dotyczące picia alkoholu w języku polskim i hiszpańskim, a więc w językach pochodzących z odmiennych kultur spożywania trunków. Analiza bogatego zestawu powiedzeń i związków frazeologicznych umożliwiła badaczce odszyfrowanie sposobów ich tworzenia. Dzięki kodowi zawartemu w języku referentka porównała sposoby postrzegania świata w obu kulturach. Mgr Barbara Hołub (UMCS), odwołując się do polskich przysłów, również wykazała, że ambiwalencja w ocenie alkoholu, charakterystyczna dla wiedzy potocznej, umożliwiała i jednocześnie usprawiedliwiała wzory konsumpcji oparte na wstrzemięźliwości i opilstwie.

Mgr Anna Matras (UJ) w bardzo przekonujący sposób udowodniła, że doświadczenie smaku wina opisywane w recenzjach polskich sommelierów jest kreowane przy pomocy środków literackich. Budowaniu wyobrażeń zmysłowej degustacji konsumentów piwa poświęcone było wystąpienie mgr Justyny Sołtys (UMCS). Prelegentka przyjrzała się treściom zawartym na etykietach piw produkowanych przez polskie browary rzemieślnicze pod kątem wzbogacania językowego opisu doznań smakowych. Wynikiem tej refleksji był wniosek o istotnych przeobrażeniach językowych opisów smaku konsumpcji piwa do poziomu (a może nawet ponad), w jaki opisuje się wino.

Zaprezentowany przegląd treści wystąpień przedstawionych na konferencji ukazuje bogactwo wątków w obrębie proponowanego tematu, a trzeba podkreślić, że jest to jedynie reprezentatywna próba ważkiej refleksji podjętej podczas lubelskiej sesji. Antycypując mnogość związanych z nim problemów badawczych i wieloaspektowość tematu, organizatorzy zachęcają do udziału w kolejnym spotkaniu naukowym poświęconym szerszej kategorii przyjemności w kulturze, zaplanowanym na listopad 2015 roku. W dyskusji nad przemianami ról oraz funkcji, semantyką i pragmatyką przyjemności ciała i ducha w kulturze na przestrzeni dziejów znajdzie się też miejsce do kontynuacji tematu kulturowej roli alkoholu.

W celu szczegółowego zapoznania się z wszystkimi referatami odsyłam do publikacji pokonferencyjnej, która ukazała się pod tym samym tytułem, co konferencja – *Oblicza alkoholu w kulturze elit od średniowiecza do współczesności*².

² *Oblicza alkoholu w kulturze elit od średniowiecza do współczesności*, red. R. Bubczyk, B. Hołub, J. Sołtys, Lublin 2015.